

LBRIS

We know
books

Viorel Chițea

NOUL CONCEPT
DE EXISTENȚĂ

CASA CĂRȚII DE ȘTIINȚĂ
Cluj-Napoca, 2025

Editură acreditată CNCS (B – Filosofie)

© Viorel Chițea, 2025

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CHIȚEA, VIOREL

Noul concept de existență / Viorel Chitea. - Cluj-Napoca :

Casa cărții de știință, 2025

ISBN 978-606-17-2590-8

1

Grafician: Roxana Ardelean

Tehnoredactor: Marius Mureșan

Casa Cărții de Știință

400129 Cluj-Napoca; B-dul Eroilor, nr. 6-8

Tel.: 0264-431920

www.casacartii.ro; e-mail: editura@casacartii.ro

CUPRINS

Orizontul prezumtiv.....	7
Paradigma cognitivă.....	14
Interacțiunea originară.....	46
Supremația prezentului.....	74
Falsa autonomie a spiritului.....	92
Obiectivitatea socială.....	120
Nonsensul unei existențe extraterestre.....	145
Ce dispare când murim.....	152
Concluzii.....	173

ORIZONTUL PREZUMTIV

Pornesc de la ideea că ne aflăm în interiorul unei auto-creații atotcuprinzătoare ce reprezintă însăși existența ca atare. De la particule subatomice și pînă la galaxii, de la microorganisme și pînă la conștiință totul se plămăiește printr-o inextricabilă rețea de interacțiuni. Sîntem prinși inexorabil într-o devenire care nu poate fi privită din exteriorul ei, ci doar experimentată ca imanență absolută. Admit acest tandem eu-lume ca fiind inseparabil și inevitabil, așa încît transcenderea lui este imposibilă. Fiindcă eul nu poate fi exclus din conținutul conceptului de existență va trebui să ne asumăm acest statut de a fi permanent înăuntrul propriei noastre lumi sau, mai exact, de a avea lumea ca orizont al conștiinței.

„Eu sînt” nu mai reprezintă doar formula prin care se atestă o subiectivitate, ci devine o determinație esențială a existenței, adică devine vectorul care instituie culoarul individual pe care se manifestă interacțiunea conștiinței cu lumea. A înainta într-un asemenea univers autocreator înseamnă a elabora modele constructive menite să lărgască sfera existenței, dar să și asigure integralitatea ei. Asemenea paradigme ontologice nu pot avea însă semnificația unor ipoteze de lucru ce ar putea fi, ulterior, confirmate sau infirmate, fiindcă nu ne mai situăm într-un context cognitiv, ci într-unul autocreator. Ele sînt, de aceea, momente originare alese pentru a deschide o anumită perspectivă acțiunii de amplificare a ansamblului existențial. Dacă totul este autocreație înseamnă că filozofia însăși nu reprezintă nici-

ORIZONTUL PREZUMTIV

Pornesc de la ideea că ne aflăm în interiorul unei auto-creații atotcuprinzătoare ce reprezintă însăși existența ca atare. De la particule subatomice și pînă la galaxii, de la microorganismele și pînă la conștiință totul se plămădește printr-o inextricabilă rețea de interacțiuni. Sîntem prinși inexorabil într-o devenire care nu poate fi privită din exteriorul ei, ci doar experimentată ca imanență absolută. Admit acest tandem eu-lume ca fiind inseparabil și inevitabil, așa încît transcenderea lui este imposibilă. Fiindcă eul nu poate fi exclus din conținutul conceptului de existență va trebui să ne asumăm acest statut de a fi permanent înăuntrul propriei noastre lumi sau, mai exact, de a avea lumea ca orizont al conștiinței.

„Eu sînt” nu mai reprezintă doar formula prin care se atestă o subiectivitate, ci devine o determinație esențială a existenței, adică devine vectorul care instituie culoarul individual pe care se manifestă interacțiunea conștiinței cu lumea. A înainta într-un asemenea univers autocreator înseamnă a elabora modele constructive menite să lărgescă sfera existenței, dar să și asigure integralitatea ei. Asemenea paradigme ontologice nu pot avea însă semnificația unor ipoteze de lucru ce ar putea fi, ulterior, confirmate sau infirmate, fiindcă nu ne mai situăm într-un context cognitiv, ci într-unul autocreator. Ele sînt, de aceea, momente originare alese pentru a deschide o anumită perspectivă acțiunii de amplificare a ansamblului existențial. Dacă totul este autocreație înseamnă că filozofia însăși nu reprezintă nici-

decum o formă de cunoaștere a unei lumi date într-un anumit fel, ci o modalitate de proiectare a unor modele ontologice cu rol unificator.

Principiile de la care au pornit filozofii în elaborarea diverselor concepții pot fi considerate, dintr-o astfel de perspectivă, ca fiind prezumțiile care au stat la baza unor paradigme de configurare a existenței. Acest lucru să însemne oare că putem crea orice pornind de la premise complet aleatorii sau că există totuși o anumită condiționare a procesului autocreator? Răspunsul ni-l oferă însuși parcursul milenar al reflecției filozofice, căci el ne arată cum diversele concepții s-au elaborat prin raportarea lor atât la momentele ideatice precedente, cât și la viziunea de ansamblu a gândirii dintr-o anumită epocă. Așadar, instituim principiile în funcție de timpul în care ne generăm opera creatoare, de influențele pe care le primim din partea altor creații, dar și în funcție de imperativul de a prezerva unitatea ansamblului creator.

Nici punctul meu de vedere nu face excepție de la această condiționare ideatică, întrucât și el este o reacție la modalitatea de filozofare de pînă acum, o replică la soluțiile unilaterale propuse de filozofi pentru tranșarea problemei fundamentale a filozofiei, respectiv aceea a realizării unității dintre subiect și obiect, dintre conștiință și lume, dintre gândire și realitate. Ceea ce îmi propun este să ies din paradigma în care a evoluat gândirea filozofică pînă în prezent și să inițiez o direcție cu totul nouă de reflecție, prin care să creez un alt model de unitate și, implicit, o altă viziune asupra existenței. Altfel spus, vreau să văd ce se poate construi pornind de la premise radical diferite de cele avute în vedere de predecesorii mei și de la refuzul de a răspunde în vreun fel diverselor doleanțe ale spiritului uman. Cred că e timpul ca filozofia să respingă orice fel de compromis cu tendințele de autoamăgire ale omului și să nu mai încurajeze, prin

diverse subterfugii spiritualiste, încercările lui de a-și depăși condiția de ființă trecătoare. De aceea, îmi asum misiunea ingrătă de a promova un model de existență profund ancorat în imanența unei realități străine de orice intervenție divină, de orice aură de transcendență, de orice sacralitate a spiritului, în care aspirațiile legate de nemurirea sufletului nu-și vor mai putea găsi locul. Opțiunea mea pentru respingerea ipotezelor de salvagardare a omului se întemeiază pe imperativul filozofic de a valoriza la maximum o existență care se raportează exclusiv la sine însăși și de a concentra totul în efemerul unei aventuri solitare irepetabile.

Consider că autocreația în care ne situăm își este sieși cauză și efect, mijloc și scop, nefiind tributară nici unei influențe exterioare procesului însuși al autodevenirii. Ea nu se subordonează nici unui plan divin, nu urmărește să atingă nici un obiectiv absolut, ci pur și simplu își afirmă propriile-i potențialități.

La rîndul ei, existența umană este lipsită de orice semnificație transcendentă sau transcendentală, de orice conotație supranaturală, epuizîndu-se integral în intervalul cuprins între naștere și moarte. Admit, de asemenea, că omul nu are nici o menire specială care să-i depășească existența concretă, că el nu este parte a unui parcurs miraculos, ce ar avea o finalitate extramundană, ci o ființă care se naște, trăiește o perioadă și apoi dispăre complet și ireversibil. După cum se poate observa din cele de mai sus, intenționez să elaborez o concepție prin care să mă delimitez categoric de orice ingerință a supranaturalului, a divinului, a spiritului pur și să propun un model existențial incompatibil cu speranțele de salvagardare a sufletului uman și cu orice tendință de îngemănare a conștiinței cu entități spirituale transcendente. Altfel spus, vreau să pun accentul pe viața omului așa cum se derulează ea în cavalcada de interacțiuni ce alcă-

tuiesc existența, acceptându-i caducitatea și neîmplinirea funciare și renunțând la orice veleități de înobilare a ei cu virtuți supraomenești.

Dacă nimic etern nu conferă vieții noastre o natură specială, dacă existența însăși este lipsită de valențe absolute, dacă ea se epuizează în propria-i metamorfoză mai pot exista oare valori care să merite a fi promovate de către ființa umană? Și dacă totuși putem identifica asemenea repere axiologice, care mai poate fi rostul lor într-o lume ce se îndreaptă inexorabil spre extincție? Ce justificare se mai poate găsi unei existențe lipsite de orice transcendență, ce motive ne mai pot determina să ne asumăm o astfel de insuficiență ontică?! Elaborînd un nou concept de existență îmi propun să creez un sens într-o lume ce pare a fi inevitabil captivă nonsensului.

Nu urmăresc în nici un caz să dau un răspuns acelei întrebări banale („de unde venim și încotro ne îndreptăm?”), formulate adesea pentru a sugera o preocupare existențială profundă, deoarece o consider complet nejustificată. Din punctul meu de vedere viața omului nu se înscrie într-un destin prestabilit de forțe externe atotdiriguitoare, ea nu are o origine specială și nici o destinație supremă, ci se naște, se consumă și dispare prin propriile-i interacțiuni cu lumea. Omul nu este o verigă într-un lanț cosmic, nu este un moment al unui scenariu divin, ci o aventură solitară creată și experimentată de el într-un univers relațional inexorabil. Nici măcar conștiința lui nu are un statut special, prin care să transcendă contextul fizico-chimic și psiho-social în care apare și se manifestă. Printre supozițiile enunțate în acest preambul, ideea că spiritul nu poate avea o existență de sine stătătoare, ci se găsește întotdeauna într-o relație cu materia, ocupă un loc important, întrucît contribuie în mod decisiv la elaborarea noului concept de existență. Conse-

cința imediată a unei asemenea prezumții este faptul că acel universal care a fascinat și a descumpănit deopotrivă reflecția filozofică nu mai poate fi privit altfel decît ca expresie a unor interacțiuni imanente existenței înseși, și nicidecum ca o forță autonomă, supranaturală, menită să acceadă la esența lumii. Mai departe, rezultă că existența însăși trebuie înțeleasă ca avînd în componența sa conștiința și rațiunea corelativă ei, așa încît „a fi” să includă în mod necesar și dimensiunea spirituală.

Referitor la această conexiune inevitabilă a spiritului cu materia s-ar putea pune întrebarea dacă și materia, la rîndul ei, nu poate exista fără spirit. A ridica o astfel de problemă înseamnă a reveni la vechiul concept de existență și a presupune că avem în fața noastră o lume obiectivă, care implică automat și o primordialitate ontică a materiei. Dacă am definit existența ca interacțiune între spirit și materie, este evident că nici una dintre cele două componente nu poate exista independent de cealaltă, așa încît este absurd să ne întrebăm atît dacă spiritul poate exista fără materie, cît și dacă materia poate exista fără spirit, căci acest lucru echivalează cu a ne întreba dacă ceva poate exista în afara existenței.

Este important de reținut faptul că toate afirmațiile mele se circumscriu unui orizont prezumtiv, fiind menite să elaboreze modele existențiale, și nu să exprime adevăruri în sensul tradițional al termenului. Contextul în care mă situez nu mai este unul cognitiv, ci unul autocreator, astfel încît existența va fi determinată ca autogenerare a tandemului subiect-obiect, spirit-materie.

Dintr-o astfel de perspectivă lumea nu mai poate fi înțeleasă ca ceva ce trebuie descoperit, ca ceva dat într-un anumit mod, așa încît omul, ca existență separată de ea, să ajungă prin diverse mijloace la cunoașterea ei, ci va trebui privită ca rezultat al autocreației unui complex de interacțiuni subiectiv-obiective.

De aceea, nu vom mai putea spune că lucrurile sînt într-un anumit fel, ci va trebui să admitem că ele devin ceea ce interacțiunile subiectiv-obiective le determină să fie.

Imperativul care însoțește această schimbare de paradigmă ontologică este acela de a ne menține permanent în orizontul ei prezumtiv, astfel încît să evităm orice interferență cu vechiul mod de înțelegere a existenței, mai exact, cu acea viziune cognitivă a raportului dintre om și lume. Dacă nu vom judeca lucrurile exclusiv pe baza autocreației subiectiv-obiective, ci ne vom lăsa influențați de concepția tradițională a unei lumi existente independent de subiect, coerența noului discurs filozofic va fi inevitabil afectată de fracturi logice. O astfel de amalgamare ideatică poate să deformeze însuși înțelesul caracterului prezumtiv al fundamentului pe care este construit noul concept de existență, căci, dacă nu vom reuși să ieșim din vechea paradigmă cognitivă, elaborarea unei filozofii pornind de la premise ipotetice va fi inevitabil considerată ca fiind un simplu joc al imaginației creatoare, fără nici o legătură cu „realitatea”. Altfel spus, am avea de-a face cu o operă de factură pur speculativă în care s-ar amesteca, fără nici un temei, idei fanteziste.

Eroarea unei astfel de înțelegeri provine din însuși faptul că ne raportăm la o „realitate” existentă în sine și avem pretenția ca enunțurile formulate să satisfacă acel criteriu al corespondenței, specific adevărului. Dar dacă vom renunța la idealul cognitiv și vom privi totul din perspectiva autocreației subiectiv-obiective ideile se vor așeza în matca lor firească și caracterul prezumtiv va fi înțeles așa cum trebuie, mai exact, ca acea determinație a actului creator de a se naște și de a se dezvolta pe baza unui model, și nicidecum ca o ipoteză ce ar urma să fie confirmată sau infirmată de o realitate existentă independent de subiect. Important este să înțelegem că întotdeauna este vorba de un întreg

spiritual-material, subiectiv-obiectiv, care se autocreează prin propriile-i interacțiuni, astfel încît să evităm orice unilateralitate ce ar determina o concepție subiectivistă sau spiritualistă despre raportul om-lume.

Doar fiind consecvenți cu prezumția instituită vom putea evita eroarea de a înțelege noul concept de existență ca pe o modalitate sui-generis de creare a lumii „obiective” de către subiect, altfel spus, de a cădea în capcana supremației spiritului. Corolarul celor de mai sus constă în ideea că lumea și subiectul sînt de fapt determinații inevitabile ale existenței, așa încît nici una dintre ele nu poate fi izolată și înțeleasă ca existență autonomă.

Prin urmare, atunci cînd spun că lumea nu există independent de subiect nu fac decît să definesc noul concept de existență ca fiind o interacțiune între subiectivitate și obiectivitate, între spiritualitate și materialitate, și nicidecum să susțin că ar exista o lume obiectivă dependentă de subiect.

PARADIGMA COGNITIVĂ

La baza întregii spiritualități umane stă o prezumție originară care nu a fost abandonată nici pînă în prezent. Toată cultura și toată practica socială s-au născut și au evoluat sub auspiciile unui gînd primordial asupra căruia nu s-a întreprins nici o analiză critică, fiind considerat, de-a lungul istoriei omenirii, ca un adevăr absolut. Această matrice spirituală în care s-a plămuit omenirea nu este altceva decît așa-numitul „realism ontologic”, adică ideea că există o lume independentă de subiect, un univers de obiecte și de fenomene ale căror determinatii și legități nu depind de om și de conștiința lui. De la filozofie pînă la artă și de la știință pînă la simțul comun orice demers ideatic sau practic s-a născut și s-a desfășurat în orizontul acestei prezumții a existenței unei lumi obiective. Concepția dominantă a fost aceea a unui univers în sine care excede cu mult sfera spațio-temporală de manifestare a omenirii, constituindu-se într-un fel de cadru preexistent în care omul, ca o prezență secundară, se înscrie vremelnic.

Un astfel de model ontologic a generat o relație specifică între individ și lumea independentă de el, respectiv relația cognitivă dintre subiect și obiect. Dacă „ceva” este dat în fața noastră ca o existență în sine, reacția firească este aceea de a vedea ce este acel „ceva” și cum poate fi el folosit în interesul propriu, demers ce reprezintă tocmai procesul de cunoaștere a lucrurilor și acțiunea de transformare a lor pornind de la cunoștințele dobîndite. Întreaga istorie a omenirii este marcată astfel de efor-

tul constant de a cunoaște cît mai mult structura și legitățile universului care ne înconjoară și de a folosi rezultatele obținute în scopul propriei dezvoltări. Aceasta este ceea ce am denumit „paradigma cognitivă” a umanității, altfel spus, modelul ontologic fundamental care a orientat pînă în prezent civilizația umană, respectiv ideea că „ceva” care există independent de om poate și trebuie să fie cunoscut pentru a favoriza dezvoltarea ființei umane.

Cu referire strictă la filozofie, pot spune că reflecția a debutat cu preocuparea gînditorilor antici de a găsi principiul tuturor lucrurilor particulare (adică de a identifica ființa) și a continuat mii de ani cu strădania filozofilor de a înțelege și de a fundamenta într-un mod absolut procesul de cunoaștere. Această problemă s-a dovedit însă a fi insolubilă, căci răspunsurile găsite au fost de fiecare dată nesatisfăcătoare, întrucît toate ofereau doar variante unilaterale de explicare a cunoașterii. Nu s-a putut identifica o modalitate pertinentă prin care gîndirea unui subiect să poată pătrunde în intimitatea obiectului și să-i descopere esența „ascunsă”, căci de fiecare dată filozofii au privilegiat una dintre laturile demersului cognitiv, ajungînd să contopească totul fie în obiect (spiritualizîndu-l), fie în conștiință (subiectivizînd lumea). Prin urmare, paradigma cognitivă s-a dovedit a fi inadecvată obiectivului urmărit, respectiv acela de a asigura o veritabilă integralitate a reflecției despre lume, astfel încît, în cele din urmă, fie s-a ajuns la negarea posibilității de a cunoaște, fie, pur și simplu, s-a abandonat această temă în favoarea altor direcții de meditație.

Însă nu doar filozofia a sîrșit într-un impas în ceea ce privește înțelegerea relației dintre subiect și obiect – sau, altfel spus, dintre conștiință și lume –, ci și știința (domeniu care, pentru o vreme, reușise să susțină, cu argumente ce păreau a fi incontestabile, posibilitatea cunoașterii) a ajuns să pună sub